

Tulogdy János köszöntése

Mikor most az ünnepi alkalommal* a szeretett tanárt üdvözlő-méltató sorok kívánkoznak ki a toll alól, ez a régmúlt korokban a nagy személyiségeknek kijáró tiszteletadó minősítés jut eszembe: emberséges ember. Mert ahhoz, hogy valaki olyan kimagasló nevelő-oktató személyiség lehessen, mint amilyent ma Tulogdy Jánosban ünnepel a tanítványok, tisztelők és barátok népes csapata, ahhoz mindezekelött egész embernek kell valakinek lennie.

Az igazi tanár elsősorban is emberi magatartásával, példamutatásával nevel. Mikor az ifjúkor mintaszerű tanári egyéniségeit idézzük magunk elé, mindénkit megelőzve elsőként Tulogdy Jánosra gondolunk. Mert példamutató volt már az, ahogyan a középiskolai, egyetemi dobogón vagy meghívott előadóként tisztelet-ébresztő

magatartással megjelent. Követendő mintakép számunkra egy életen át az a tartalmi és nyelvi gondosság, szabatosság, ahogyan ő előadásában az ember és a természet világa ismeretlen titkait rendre-rendre föltárta. Örök tanulságul — az ő egyéniségében mintegy testet öltve — hoztuk magunkkal és igyekeztünk, igyekszünk megvalósítani saját életünkben — hozzá képest, bizony, gyarlón — a közösségi élet legfontosabb követelményét: az egyéni kötelességteljesítés szükségességének gondolatát.

Az olyanszerű egyéniség, mint amelyre most e megemlékezés fénye vetül, az oktatás, az ismeretátadás síkján tárgyával valóságos életközelségbe kerül. Éppen azért az emberre és az őt körülvevő világra vonatkozó ismeretek feltárása az oktató Tulogdy János előadásában nem halott, élettelen ismerethalmaz közvetítését jelentette, hanem az embert körülvevő természetnek a maga életszerűségében való bemutatását. Mindezt az tette lehetővé, hogy tanárunk nemcsak a természet világának tudós kutatója volt, hanem szenvedélyes természetjáróként előadásában élményszerűen tudta megjeleníteni tanítványai előtt az élő és élettelen világ jelenségeit.

Természetjáró útjain, utazásain a szülőföld távolabbi földrajzi kapcsolataira figyelő tanár és kutató az évek során Közép-Európának csaknem min-

* Született 1891. október 12-én

den tájával személyes ismeretségbe került, legkedvesebb barátai azonban mégis a hazai dombok-bércek, hegyek-völgyek, barlangok, vizek, települések és az itt élő emberek maradtak. Erről tanúskodik első tudományos tanulmányától kezdve máig csaknem minden szaktudományi és tudománynpszerűsítő közleménye, kiadványa. A hazai föld legbensőségesebb ismerőjeként nemcsak előadásaiiban nevelte a honi tájak szeretetére a középiskolában a rábízott tanítványok, az egyetemen a tanárságra, kutató pályára készülő seregét, hanem terepgyakorlatokon — az első világháborúban kapott és soha meg nem gyógyult sebe ellenére — fáradhatatlan volt a természet szépséges, csodálatos világának közvetlen bemutatásában is. Keze alól egyetemi tanári munkájának eredményeként olyan tudományos kutatók és gyakorló tanárok kerültek ki, akik továbbadták és — hihetőleg — ezután is továbbadják az utánuk jövő nemzedékeknek a természetnek, a szülőföldnek azt a szeretetét, amely volt tanáruk egész életfolyását, oktatói és tudományos munkásságát különlegesen jellemzi.

Az ünnepelt nyolc évtizedes életútja: az oktatásra-nevelésre való előkészület és a félszázados tényleges tanügyi munkásság — a nyugalomba vonulás után — a készséges tudományos tájékoztatás-adás munkájában folytatódott, illetőleg folytatódik, máig is. Mert sok ma is a hazai föld természettudományi kérdéseivel foglalkozó olyan tanárjelölt vagy most induló, nemegyszer gyakorlott tudományos kutató, akit az ő széles körű szakirodalmi tájékozottsága és páratlan terepismerete önzetlen tájékoztatókészséggel segít munkájában.

Egy ilyen élet és ilyen munkásság láttán az embert és az oktatói-nevelői munka végzésében örökké fáradhatatlan, kiemelkedő tanárt ebben az olyan jelentős pillanatban őszinte tiszteletadással és meleg szeretettel köszönti a tanítványoknak, tisztelőinek és barátoknak itthon és a nagy világban szerteszóródott serege.

Szabó T. Attila

Az első évfordulóra

Pártunk nemzetiségpolitikájának eredményeként sorakozott fel egy évvel ezelőtt a többi magyar sajtótermék arcvonalára A HÉT.

1970 októberében, hátsó borítólapján a Korunk ezt írta:

„Dienes László és Gaál Gábor folyóirata, a KORUNK, a két világháború közt (1926—1940) olyan széles körű profilt alakított ki, mely a marxi—lenini filozófia egyetemlegessége keretében a természettudományokat és a társadalomtudományokat az alkalmazott tudományokig átfogta és a teljes képet irodalmi—művészi síkban is tükrözte.

Igy hordozhatta a régi KORUNK a romániai magyar sajtó mai szétágazódásának lehetőségeit. A felszabadulás óta megszületett szépirodalmi folyóirataink (az UTUNK és az IGAZ SZÓ) mellett szaklapunk (NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK) és közművelődési folyóirataink (a KÖNYVTÁRI SZEMLE és a MŰVELŐDÉS) szintén ebből a törzsből sarjadtak, s örömmel üdvözljük új, szintén széles skálájú testvérnapunk, A HÉT megindulását...“

Ma, egy év múltán, tartozunk az igazságnak azzal a megállapítással, hogy e néhány sor — még ha oly világosan és tág karolású folyamatba ágyazottan is, jelzi az új lap helyét — szüksézává köszöntő volt. Nem sejtette az új lap születésének jelentőségét, e vállalkozás reményes távlatait.

A Hét előállítása, szerkesztése ugyanis kezdettől fogva cáfolat volt és bizonyosság. Cáfolat a kételyeket, aggodalmakat illetően, és bizonyosság a várakozások irányában. Ma pedig már elmondhatjuk, hogy ez a — múltját tekintve — kiskorú lap máris olvasóközönségünk nagykorúságát tanúsítja; művelődéspolitikai fegyvertény s nemzetiségönismereti tükör.

Tekintsünk vissza a romániai magyarság félévszázados művelődéstörténeti múltjába; ilyen sokágú, gazdag terjedelmű és népszerű hetilapunk még nem volt... A lapindítás kissé mindig — kaland. A szó nemes értelmében. Kaland társadalomlélektani, népművelési, kultúrszociológiai vonatkozásban egyaránt. És mélyre törő szűrőpróba, állandósított vizsga a közönség műveltségét, ismeretszomját, befogadóképességét illetően.

Egy év nem elegendő — a dolog természetéből következően — sok következtetés levonására, de az eddigi eredmények fölöttébb beszédesek. A lap 13—14 ezer példányban jelenik meg. Örvendetes szám, különösen, ha tekintetbe vesszük A Hét magvasságát, fajsúlyát. Aki ismeri olvasóközönségünket, már ebből a számból is megállapíthatja — anélkül, hogy tudná, kik olvasásák Lövétén vagy Körösfőn —, hogy ez az orgánus nemcsak az értelmiségiekhez jut el. Azt pedig külön érdemes volna feltérképezni, hogy az ország mely tájain s a társadalom milyen csoportjai — gondolok itt nemzedéki, foglalkozásbeli s egyéb megosztásra — olvassák és miért az új lapot. Érdekes sajtótudományi, művelődésszociológiai megállapításokra jutnánk. De a részletek ismerete nélkül is világos, hogy A Hét gyors gyökérverése az olvasók igényességéről, a romániai magyarság műveltség-szintjének emelkedéséről vall.

Évekkel ezelőtt Balogh Edgár lapjaink arcélének kialakításáról, majd Gáll Ernő művelődési életünk irodalomközpontúságáról értekezett a Korunk hasábjain. Mindkét cikk nyomán vita keletkezett. Mindkettő vakvágányra szaladt. Egyesek hatókör-csorbitást, mások irodalomellenességet olvastak ki az eszmefuttatásokból, holott nem egyik-másik lap jól kialakított arcéle avagy az irodalom már kiépült bástyái ellen irányult támadás — támadás különben sem irányult semmi ellen —, hanem mindkét vitaindító hiányokat jelzett hazai magyar kulturális életünk félkarúságát, tudományos könyvkiadásunk, ismeretterjesztésünk, műszaki képzettségünk lemaradását fájlalta.

Nos, az új lap ezen a téren is sok figyelemre méltót produkált. Jelentős lépcsőnek bizonyult természettudományos vagy közgazdasági műveltségünk hiányos voltának meghaladásában, s építő tettekkel szolgálta kultúránkat az előbb említett viták nem éppen épületes következtetéseiivel szemben. Ezt a feladatát nem tölthette volna be új munkatársak nélkül. De Tenkei Tibor gépészmérnök vagy Tóvissi Lajos statisztikus és más, a sajtóban eddig nem szereplő szakemberek neve arra vall, hogy A Hét rejtett forrásokra bukkant, s ha igaz, hogy minden életrevaló sajtótermék kialakítja idővel a maga szerzői gárdáját, akkor elmondhatjuk, hogy egyetlen esztendő alatt az új lap máris eredményesen toborzott.

Remélhetjük-e vajon, hogy e folyamat eredményeképp gyér szakmai közíró-gárdánk fölfriessül, megerősödik? Várható-e, hogy a mai cikk-szerzők holt napi tanulmánykötetek, műszaki kiadványok szakírói lesznek, s többek között ennek nyomán könyvkiadásunk, de egész kulturális életünk is kiegészül, amint az egy szocialista nemzetiség maradvékalan önkifejtéséhez föltétlenül szükséges?

A Hét további évfordulóin visszatérnénk még ezekre a kérdésekre.

Herédi Gusztáv

Csángó nyelvi epizódok

1. Hozzászoktunk ahhoz, hogy a moldvai csángókról minden más előtt a nyelvjárásuk jusson eszünkbe. A legrégebb csángó települések lakóinak széle, a Tatros, a Tázló és az Aranyosbeszterce völgyében élő csángók széles tájszólása s az átmeneti sáv, néhány Bačau környéki falu kevert nyelvjárásváltozata. Talán azért gondolunk néha szinte egyetlen jellegzetességként a nyelvjárásukra, mert aránylag erről tudunk a legtöbbet. A nyelvészek szorgalom és kötelességérzet dolgában sok mindenkit megelőztek. Vonzotta a csángó nyelvjárás Szarvas Gábort, Munkácsi Bernátot, Rubinyi Mózes, Wichmann Györgyöt, Csűry Bálintot, a magyar nyelvjárás kutatás jeleseit. A múlt században megkezdett nagy munkát szívós kitartással, nagy tudósi felelősséggel fejezték be a kolozsvári magyar nyelvészprofesszorok, Szabó T. Attila, Márton Gyula, Gálffy Mózes és lelkes, fiatal munkatársaik. Kutatásaik eredménye, remélhetőleg, hozzáférhetővé válik a nagyközönség számára. A moldvai csángók anyanyelvének megőrzése (ötven-hatvanezren beszélnek magyarul Moldvában) nem kuriózumként érdekel, hanem a nyelvi megmaradás lehetőségeit keressük benne.

Magam is, Moldvában járva (szeretek barangolni ezen a tájon), előbb a nyelvjárás izeket figyelem, a csángók magyar nyelvének zenéje visszhangzik mélyen bennem. Alaposabban kell ismernem őket, hogy észrevegyem: nem ez az egyetlen nemzetiségi jellegzetességük. Szemem most már jól megkülönbözteti viseletüket. Felismerem házaik csángós stílusát. Tudom, hogy egyik munkához jobban vonzódnak, mint a másikhoz. A földművelésben legszívesebben a szőlőkben dolgoznak; csángó napszámosokkal vannak tele a szőlőgazdaságok Moldvában, s még Ploiești mellett, Valea Călugărească is csángók kapálnak az állami mintaszőlőben. A szabófalviak eleinte különböző romani gyárakba jártak be (alig néhány kilométer a távolság a falu és Roman vásárvárosa között), később a csőgyárban gyűltek „egy csukorékba”, ott pedig, ha lehetett, lakatosnak, kovácsnak álltak legszívesebben. A csőgyár munkása Lakatos Demeter is, a szabófalvi népköltő, századunk egyetlen moldvai csángó-magyar költője.

Hallgassuk csak a moldvai csángók népballadát. A magyar népballadák jellegzetes, drámai sűrítettsége, tömörsége izzik bennük. Az a Kómíves Kelemen, melyet Kallós Zoltán 1955-ben Klézsén jegyzett le, még a székelyföldi változatoknál is szaggatottabb s gyorsabb iramú. A moldvai csángók ajkán még a magyar népballadákban amúgy is kevés epikus elem is megtrikkul. Míg a moldvai román népballada ráérvén részletez, örömet leli a körülmények felsorolásában, a szereplők alakjának, ruházatának leírásában, a szomszédos csángó falukban minden szót sajnálnak, ha nem viszi a drámai kifejelet felé a cselekményt.

Balladák feszülten őrzik a drámaiságot.

2. „Siér a fejem...” A csángó gyermek így fájtatja a fejét.
Siér, sér — fáj.

Értelmező szótárunk nem ismeri a szót. Lett belőle sérülés, sérelem, sértés, talán a sérv is ebből vált. De egyikből sem érzem ki eléggé a fájdal-

mat, a csángó gyermek feljajdulását fájó feje miatt, nem érzem ki eléggé a panaszt. A sérülés egyszerű karcolás is lehet, ami igazán nem fáj. Kemény Zsigmond óta az épületek falai is megsérülnek, s azok egyáltalán nem érezhetnek fájdalmat. A szó elágazik, egész családot alkot, fogalmak sorát jelzi, de mintha maga is „megsérülne“ közben. Sok minden elvész az őszinteségéből.

Csángóföldön mintha a szavak még közelebb állnának valahogy az emberekhez. Mintha teljesebb értékűek lennének. A csángók kevesebb szót ismernek, de érzelmekben azért semmivel sem szegényebbek. S ha valamire ők maguk alkotnak kifejezést, az együgyűnek tetszik, pedig csak őszinte.

Mint a gyermek csacsogása.

A nyelv teremtő erejét érezni ki belőle. A nyelv makacs ragaszkodását megmaradásához. Szavakra van ehhez szüksége, új fogalmak új szavaira. És a csángók szavakat alkotnak. A nyelvészet ezt belső szóteremtésnek nevezi. A csángók nem tudják, hogy alkotók. Hogy őszönös Kazinczy Ferencek.

3. Különös vitám támad Forrófalván. Nem is vita, inkább baráti beszélgetés. Ezzel a kedélyes, jószívű Anatolie Untilă agrármérnökkel talán nem is lehetne vitatkozni. Különösen nem a borospincében. A Prut vidékéről került ide, régen nem is nagyon hallott a csángókról. Egy jó évtizede él közöttük, megszerette a forrófalviakat. Nyugdíjasként is tovább szolgál, autóbusszal jár ki a közeli Bacău városából.

Dicséri a csángók szorgalmát, földszeretetét, majd egészen közel lép hozzám, látom, hogy kérdezni akar valamit.

— Régóta szeretném megtudni egy igazi magyartól — kezdi egyenesben —, egy erdélyi magyartól, hogy kik is ezek a csángók? Milyen nyelven beszélnek?

— Kik lennének? Magyarok.

— Én másként tudom.

— Hát akkor kik? — kérdezem, él nélkül.

— Nem tudom. De ők úgy mondják, hogy nem tudnak magyarul.

— Tegyük próbát.

— Nem kell messze mennünk ehhez.

Negyven esztendő férfi tesz-vesz a hatalmas hordók között. Ő a pince-mester, Farcádi Márton a neve.

Legyen ő a próba. Untilă mérnök kérdez:

— Maga milyen nemzetiségű, Márton?

— Katolikus.

— Jó, jó, de milyen nyelven beszél?

— Csángóul.

— S a csángó nyelv nem magyar nyelv? — kérdezem most én.

Előbb a mérnökre néz, aztán reám, bizonytalan:

— Azt mondják, hogy nem. Nem értjük meg vele magunkat a magyarokkal.

— Látom, jól megért engem.

— Meg.

— Akkor kik mondják ezt?

Nem felel. Odamegyek az egyik hordóhoz. Megkocogtatom körbefutó vaspántjai közül az egyiket:

— Ezt hogy hívják Forrófalván?

— Abroncsnak hívják.

— Na, látja, Farcádi Márton. Olyan szépen mondta ezt, hogy Arany János is megirigyelhetné. — Eszembe jut, hogy nem nagyon hallhatott Arany Jánosról, másként folytatom hát: — Mi, székelyek, akik ugye, biztosan magyarul beszélünk, ráfnak mondjuk. De szebb szó az abroncs!

S elmondom ezt, lefordítom Untilä mérnöknek.

— Most már értem — így ő őszintén.

Elkoccintjuk a poharainkat, tele forrófalvi, savanykás borral.

4. Ennek éppen a fordítottja esett meg velem a szomszédos faluban, Klézsén.

A csángó-magyar tudatosság megható példája lépett előm Istók Pávelke képében. Tizenhárom esztendő legényke, egyik lelegevenebb eszű az iskolában. Igaz, apja is az első emberek közé tartozik a faluban, híres méhész, egy ideig a termelőszövetkezet elnöke volt. Mihály bátyja Kolozsváron végezte az egyetemet, tanár a Maros mentében. Vakációit itthon tölti, könyveinek egy részét a szülői házban tartja. Könyvespolcán a kötetek fele magyar munka. Ennek a szülői háznak a hangulata fogja körül Pávelkét.

Kedvenc szórakozása a gitár. A múltkor elszakadt az egyik húrja.

— Mind havalygattam magamat, anyám es havalygatott...

Látszott rajtam, hogy nem értem, csak sejtem a szó jelentését:

— Mit csináltál, Pávelke?

Meglepődött, egy pillanatig tanácstalan volt, majd a tizenhárom esztendő gyermek nyíltságával kérdezett vissza:

— Hát maga nem tud igazán magyarul?

S készségesen lefordította nekem románra, ha már magyarul nem „érték” jól, hogy a havalygatás vigasztalást jelent.

Számára csak az ő beszéde igazi magyar beszéd.

5. Azon nem lepődöm meg, hogy a moldvai csángóknál a hizott sertést nem a mézsáros vágja le, hanem a kaszab, hogy az asszonyt egyik-másik faluban asszonyállatnak nevezik, s talán az egyenlőség kedvéért, a férfit emberállatnak, hogy a fiastyúk a moldvai égen heteorény... A kaszabol ige az én mindennapi szóhasználatomban még őrzi a hajdani kaszab főnevet. De néha nem nyelvi ismereteim, hanem a nyelvtörténet mélyeire kell alá szállnom, hogy egy-egy moldvai csángó tájszót igazán érzékelhessek. Nekem tájszó, színes, ízes, nekik mindennapi beszédük része. Századokon át adták tovább, őrzik és alakítják. Minden ilyen megőrzött régiség — így nevezi a nyelvtudomány — messze idők embereinek lelkébe enged betekintést. Üzenet távoli századokból.

Dehát mit s miért őriz meg a nyelv és mit nem tart érdemesnek megőrzésre? A moldvai csángó-magyarok nyelve természetesen erőteljes román nyelvi hatásnak van kitéve. Nyelvészek alapvető tanulmányokban vizsgálják e hatás nyomait. A moldvai csángó nyelvjárásban rengeteg a román kölcsön szó. De a százados, nyilvánvaló román nyelvi hatás közepette is, néhány csángó falu, a Roman vidéki Szabófalva, a Bacău környéki Bogdánfalva és Adjud közelében Ploszkucén megőrizte az sz-elést. (Ez utóbbi falu különben az északi csángók iderajzásából keletkezett.) Az sz-elő csángók az s hang helyett mindig z hangot ejtenek. A semmi náluk szemmi, a sok pedig szok. A nyelvészek közül többen keresték a magyarázatot e jelenségre. Horger Antal szerint a Szerémségből idemenekült husziták honosították meg. A szlavó-

niai magyar nyelvjárás egy-két pontján csakugyan szintén megtalálható. Ismeretes az is, hogy a Szerémségből menekült husziták jelentős szerepet játszottak egykoron a moldvai magyarság életében, közülük került ki Tamás és Bálint pap, akik a XV. században Tatros várában először fordították le magyarra a Bibliát. Weigand Gusztáv lipcsei professzor kun eredetűnek vélte az sz-elést. Márton Gyula professzor véleménye szerint sem az egyik, sem a másik feltevés nem helytálló, mert az sz-elés minden valószínűség szerint megőrzött régiség, amely csak a magyar nyelvtérület két szélső pontján, a moldvai csángóban és a szlavóniai magyar nyelvjárásban maradt fenn. Másutt feloldódott.

Eppen ez a kérdés: egyik helyen miért oldódott fel, másutt miért nem? Vajon megmagyarázhatjuk-e csupán a nyelv belső törvényszerűségeivel vagy a nyelvfejlődés tendenciájával? Lenniük kell olyan tényezőknek is, amelyek néha erősebbek a nyelvi törvényszerűségeknél is. Lelki, lélektani tényezőknek.

Lám, Klézse tájszólása eredetileg sz-elő volt. Koós Ferenc száz és egy-néhány évvel ezelőtt sz-nek hallott itt minden s hangot. Hiába hallgattam azonban most a klézsei tájnyelv muzsikáját, a selypítő, sziszegő sz-et nem hallottam ki belőle. „Klészén mintha s-sé változott volna ez a hang, vagy csak nekem tűnik így?” — jegyeztem fel egyik írásomban. Márton Gyula professzor ezt így magyarázza: Klézseré az idők során székelly telepések érkeztek, és hatásukra a megőrzött régiség a magyar nyelv egyetemes fejlődési szintjén feloldódott.

Hány székelly telepedett be Klézseré? A helybeliek alig húsz-huszonöt családról tudnak. Vagyis ötven-száz ember a több ezer közé. Ennyien képesek lettek volna ilyen hatást gyakorolni a klézsei tájszólásra, mikor az állandó és sokkal erősebb, más nyelvű környezet alig változtatott rajta?

Ha igen, akkor csak azért, mert ez az impulzus — a lélekre hatott.

6. Egy írásos forrás, melyről magyar nyelvészeink aligha tudnak, de amely talán értékes feljegyzéseket őriz a múlt századi moldvai csángó népnyelvről: Vasile Alecsandri naplója.

Eppen tíz esztendeje jártam Mircești-ben, Roman városától északra, a nagy román költő falujában. Noha nem itt született, itt érezte igazán otthon magát. Megfordultak ebben a házban a román irodalom hajdani nagyjai, vendégeskedett itt Liszt Ferenc is, amikor 1847-ben Iași-ba igyekezett, hangversenyezni. A költő dolgozószobájában minden úgy áll, ahogy Alecsandri életében. Az íróasztalon kéziratok, levelek, címek, feljegyzések. A naplóban magyar szavakon akadt meg a szemem: „Egy falu 60 prajina.” Ki tudja, miért írta ide emlékeztetőnek a költő. Velem egyidőben járt Mircești-ben Augustin Z. N. Pop irodalomtörténész, s mikor e magyar szavakat említettem, ő mondta, hogy több idegen nyelv között, Vasile Alecsandri valamelyest magyarul is tudott. Hol tanulhatott meg? Talán Erdélyben, mikor a 48-as forradalom bukása után menekülnie kellett.

Egy ízben aztán csángó apósom, aki sofőrként sokszor bejárta Moldvát is, a csángókról beszélgetve megkérdezte, hogy a mircești-i csángóknál jártam-e. Hát abban a faluban csángók is laknak? Hogyne, erősítette, s személyes élményeivel bizonygatott. Jobbágyok voltak hajdanán a falu csángói, Alecsandri szabadította fel őket, mégpedig, miként az irodalom történetéből ismeretes, saját elhatározásából és elsőnek Moldvában.

Vajon egykori csángó jobbágyaitól tanult volna magyar szavakat (hátha nemcsak szavakat) a román nemzeti romantika költője? Akkor esetleg a csángó népnyelv szavait jegyezte fel.

Tanúságra hívtam Koós Ferenc emlékiratát is. Az áll benne, hogy 1858-ban Marcsesten 139 katolikus lélek élt, egyházi nyelvük a román és a magyar volt.

7. Lakatos Demeter ceruzával írja verseit, füzetlapra, mégis messze idők frástudatlan népköltőjét látom benne. A papír és ceruza csak a memóriáját segíti; olyan jelekkel rögzít, amelyeket igazán jól csak ő tud megfejteni. A nyelvtani szabályok sem gátat, sem mankót nem jelentenek számára. Nem ismeri a magyar helyesírás szabályait, nem ismeri a magyar ábécét sem. Magyar verseit román ortográfiával jegyzi le.

Magyar nyelve így is pompás költői virágokat terem: „Kacag a mező, mint egy nagy lány / Egy szip himesz ingvel hátán.“ Ő maga, költői tudatossággal „Fűzi a csillagokat koszorúba / Ész illatot keresz minden burjánba...“ Szabófalva fölött a „Napnak patakban úszik képe“. Fogalma sincs esztétikáról, de ilyesmit ír le a költői mesterségről: „Kereszed szemmibe szipet / Vigasztald verszvel a nipet.“ Legtöbb versében azonban a téma, a mondanivaló erősen köznapi, egy falu határán túl alig érdekes. A nyelv varázsa fogja meg az olvasót, a gondolati költészet mai világában is. Lakatos Demeter verseire aztán igazán áll, amit Kosztolányi Dezső mond, hogy a verset ketten írják, a költő és a nyelv. A moldvai magyar népnyelv írja ezeket a verseket. Ha Lakatos Demeter másként szólal meg, belevesz a szürkeségbe.

Románul írt verseiből is szerettem volna néhányat közreadni, együtt eredeti csángó-magyar verseivel. Egyik legjobb költőnket kértem fel fordításukra, de azt felelte: ne tegyük ezt Lakatos Demeterrel, mert azonnal érdektelen rigmusfaragó válik belőle, amilyen majd minden faluban akad kettő-három... Ezért tanácsolta a harmincas években Kolozsváron Dsida Jenő, mikor a csángó fiatalember „másféle“ verseket kezdett írni, hogy „Demeter, maga hagyja a másféle verset, azt mások is tudnak írni, maga csak írjon csángó verseket, ezeket csak maga tud írni“. Ezért tették első nyomtatásban megjelent magyar versei fölé mottóként az egyik akkori kolozsvári szerkesztőségben: Láttátuk feleim szümtükhel, mik vogymuk... A Halotti Beszéd hangja szólott, kongott fel a népi tudat, a népnyelv mélyéről, a huszadik század közepén.

A nyelv időnként hírt akar adni magáról, talán nagy változásait, átalakulását érezve. Ezért maradt fenn, e titkos törvény ereje folytán — mely ismét csak egyedül a lélek törvénye lehet — századokig rejtőzve egy kódex hátlapjában, az Ómagyar Mária-siralom. Talán ezért kellett Lakatos Demeternek megszólalnia. A moldvai magyar népnyelv kívánt megszólalni általa.

Beke György

Anyák képe a falon...

Csend volt a házunk táján.
Csak bent, a kis szobában
fajgott-nyöszörgött harmadnapja
az a szegény, elgyötört asszony,
fiát vajúdva.
Az én anyám.

S a hültétel-szagú konyhában,
a kopott lábú széken bóbiskolva
az a munkanélküli férfi
az éhes holnapra gondolhatott.
Az én apám.

Eviláginak így születtem.

Bölcsöm fölé
először az ő szép arcuk hajolt.
Első szavukban

a du és te,
a kisfiam és kleiner Sohn,
a Sonnenschein és napsugár,
az „Aludj, édes, álmoldjál...“
és a „Schlaf, Liebling, schlaf...“
számomra máig zengő
kettős-polifóniáját hallottam.

Ez a dúr-moll zene
töltötte be rövidnadrágos
éveimet.

És akkor valahol már vártak rám. Az én kiejtendő hangjaim. Az én ki-
mondandó szóim. Az én megszerkesztendő mondataim. Amelyek csak az enyé-
mek, amelyeket csak én mondhatok el életemben másoknak. Vártak valahol
hangok, szók, mondatok, amelyeket be kellett fogadnom magamba, leereszte-
nem őket nyíló értelmem mélyülő kútjába, hogy majd szükség idején ismét
felszínre hozhassam őket.

Válaszút előtt álltam.

Két ajtón kopogtathattam. Az egyik hatalmas boltozatú volt, kemény
tölgyfából faragták, szépen díszítették, s azt sejtette, hogy benyitva gazdag
kincseket rejtő szobába juthatok. A másik ajtó alacsony volt, díztelen, egy-
ember-helynyi résén csak nagy erőfeszítés árán lehetett bejutni.

Ott álltam.

Aztán a kis ajtón kopogtattam.

Amikor kitérült, még nem tudtam, hova lépek be. Nem tudtam, hogy
alig-induló életem kísérő barátai fogadnak körükbe.

Nemecsek úgy ölelt át, mintha én is éppen a Gitt-egylet gyűlésére érkeztem volna.

Nyilas Misi kedves osztálytársaként üdvözölt.

Szép Ilonka hívogató mosollyal pillantott rám.

Kukorica Jancsi kihúzta magát, mint aki azt mondja: „Mi, Jánosok, ugye bátor legények vagyunk?”

Ludas Matyi huncutul kacintott, s három ujját mutogatta felém.

Attila éppen útrakészen állt, hogy kölesért Szabadszállásra menjen, s úgy tűnt, velem együtt akarna elindulni.

Túri Dani feketén villámló szemmel nézett ki a hátsó ablakon.

S az öreg Bence a fal melletti lócáról figyelt: vajon nem a gyermek Miklós áll-e előtte?

Őket választottam. Most velük járok,
s tudom már, hogy örök barátai
fogadták be maguk közé
azt a hajdani kisleányt,
aki én voltam.

Hangomban mindegyikük hangja dobban,
szavamban az ő szavaik zizegnek,
ők fonják meg
néha lassan, fájón kelő
mondat-kalácsaimat.

Azóta sok év telt el, s a késő-őszi dér ujjával egyre gyakrabban matat ritkuló hajamban.

A sok év folyamán aztán eljöttek hozzám más barátok is: a régismerős, kalandozó Till, az egyetlen-emberét-kereső Vitoria Lipán, a zavaros bánat álnok vizein lebegő Ofélia... Számuk ma is napról napra nő. Őket keresve járom a hatalmas épület helyiségeit, és

a kis szobába mindig vissza-visszatérek,
hogy új erővel mehessek tovább.
Másodszor — igazán — már itt születtem,
itt kóstoltam először
édes szavaink fűszeres borát;
itt suttogtam első imámat,
és amikor
a nagy fájás belémhasított,
itt üvöltöttem a világba
első káromkodásomat...

Azóta is ott függ a falon anyám egyszerű fenyőfa-keretes képe. És más anyák, ezer anya, százezer anya, millió anya azonos vonású képe. Ezért döbbenek rá mindig, valahányszor összes gondolat-szilánkjaimmal ide belépek: a világ legszebb templomában járok.

Anyák képe a falon.

A világ legszebb templomában.

Testünköt-lelkünkötől immár örökkön elválaszthatatlan, egyetlen, édes anyanyelvünk oltárhelyén.

Ritók János

A soknyelvűség igényével

Valamely társadalom tagjainak tudásszomját, azt, hogy mennyire tárt elmével-szívvvel fogadják magukba a világot, nem utolsósorban azon lehet lemérni, tudnak-e, tanulnak-e idegen nyelveket.

A nyelvtudás mindig is kritériuma volt a műveltségnek, az is marad. Ami viszont új s tagadhatatlanul szocialista jelenség: a műveltek táborának hallatlan mérvű kiszélesedése, az, hogy egy vagy akár több idegen nyelv ismerete nálunk nem fényűzés többé, nem kevesek kiváltsága, hanem olyan szellemi tőke, melynek egyre több a birtokosa, s haszonélvezője az egész ország. Nem szorul bizonygatásra, de elhallgatni sem illenék, hogy a maga területének szakirodalmát több nyelven követő műszaki értelmiségi, orvos, pedagógus, kutató illetékesebb és hatékonyabb előmozdítója a haladásnak, a jólétnek és a kultúrának annál a szaktársánál, aki csak a fordítások megjelenésének ütemében tud lépést tartani a tudományos és műszaki forradalom eredményeivel. Ami pedig a szépirodalmat illeti, csak az, aki a világirodalom klasszikus műveit, a nagy kortársak alkotásait eredetiben élvezi, megmondhatja, hányszorosan megtérül a nyelvtanulásba fektetett nem csekély energia a magasrendű műélvezet bensőséges óráiban!

Az oktatás korszerűbbé tételét célzó intézkedések ma kellő helyet biztosítanak az idegen nyelvek tanításának az oktatási hálózat különböző fokain, azoknak a pártdokumentumoknak megfelelően, amelyek szükségességükre rámutattak, céljukat, irányukat megszabják. A Korunk, annak a hivatásnak megfelelően, amelyet az ország szellemi életében, a hazai magyar nemzetiség művelődésében magára vállalt, foglalkozni kíván az idegen nyelvek oktatásának kérdésével is, széles körű anketban igyekszik felmérni a nyelvoktatás terén a magyar nemzetiségű tanulóifjúság körében elért eredményeket, feltárni azokat a módozatokat, amelyek az oktatásnak ezt az ágát az eddiginél is eredményesebbé hivatottak fejleszteni.

Oktatásügyi szakemberek, tanfelügyelők, metodológusok, tanárok, diákok bevonásával, szociográfiai módszerek alkalmazásával szeretnők biztosítani vizsgálatunk eredményességét, hogy az 1972-es számaink egyikében közzéteendő anyag hiteles képet nyújtson, eredményeket népszerűsítsen, kiküszöbölni segítsen olyan fogyatékoságokat, amelyek hátráltathatják az értelmiségképzés egyik lényeges elemének hatékonyságát. A szakemberekkel folytatott tanácskozások és a kérdőívek anyagának feldolgozásával párhuzamosan és ezek adatait kiegészítendő, folyóiratunk szerkesztősége igényli tanár, diák, szülő olvasóinak olyan észrevételeit, tapasztalatait, amelyek egybeesnek vizsgálatunk tárgyával, szélesítik annak körét.

A legérdekesebb hozzászólásokat az idegen nyelvek oktatásának kérdéséhez közölni kívánjuk, abban a biztos tudatban, hogy anketünk a szocialista művelődés ügyét, az ország, nemzetiségünk szellemi energiáinak gyarapodását szolgálja.

Szilágyi Júlia